

Jak uzavřít platnou mírovou smlouvu pro Ukrajinu?

Tomáš Bruner*

Abstrakt: Podle Vídeňské úmluvy o smluvním právu je nulitní každá mezistátní smlouva, jejíž uzavření bylo dosaženo hrozbou síly nebo použitím síly za porušení zásad mezinárodního práva vyjádřených v Chartě OSN. Následující článek analyzuje, jak toto pravidlo obsažené v čl. 52 Vídeňské úmluvy interpretovat ve vztahu k eventuální mírové smlouvě Ukrajiny s Ruskem, jíž by mohl skončit současný ozbrojený konflikt mezi těmito státy. Článek rozebírá tři různé právní výklady, jak se při uzavírání mírové smlouvy postavit k čl. 52 Vídeňské úmluvy. Zaprvé, čl. 52 Vídeňské úmluvy potažmo celá Vídeňská úmluva se na mírové smlouvy vůbec neuplatní. Zadruhé, stát poškozený použitím síly se vzdá svého práva zpochybnit platnost mírové smlouvy. Zatřetí, mírová smlouva bude sice nulitní, avšak povinnosti státu-agresora v ní budou jednostranně platné a pro tento stát závazné. Článek obhajuje názor, že ani jeden z těchto výkladů nemá oporu v platném mezinárodním právu a podmínka vyplývající z čl. 52 Vídeňské úmluvy by měla být pro uzavření platné mírové smlouvy naplněna. Článek poukazuje na skutkové okolnosti, na kterých musí mezinárodní společenství za tímto účelem trvat a které by mělo vynutit, aby se mírová smlouva nestala neplatným nástrojem vojenského diktátu agresora.

Klíčová slova: nulitní mírová smlouva, Vídeňská úmluva o smluvním právu, Charta OSN

Úvod

Dva měsíce poté, co Ruská federace zahájila „speciální vojenskou operaci“ na Ukrajině, řekl ruský ministr zahraničí Sergej Lavrov: „*Jako každá situace, při které působí ozbrojené síly, i tato zcela jistě skončí smlouvou. Ale parametry této smlouvy vyplynou až z fáze ozbrojeného konfliktu ve chvíli, kdy se taková smlouva stane realitou.*“¹ Ministr Lavrov měl patrně na mysli mírovou smlouvu mezi Ruskem a Ukrajinou, která by formálně uzavřela ozbrojený konflikt a posvětila územní a politické zisky Ruské federace, které z něj vzejdou. Ale může být taková mírová smlouva vůbec platná? Čl. 52 Vídeňské úmluvy o smluvním právu² k tomu uvádí: „*Každá smlouva, jejíž uzavření bylo dosaženo hrozbou síly nebo použitím síly za porušení zásad mezinárodního práva vtělených do Charty Organizace spojených národů, je nulitní.*“

Invazí na Ukrajinu, zahájenou 24. února 2022, se Rusko dopustilo zakázaného použití síly v rozporu se zásadami Charty OSN.³ Ruskou agresí vůči Ukrajině 2. března 2022

* JUDr. PhDr. Tomáš Bruner, Ph.D., Pražské centrum pro výzkum míru, Fakulta sociálních věd Univerzity Karlovy v Praze. Článek byl financován grantem UK UNCE/HUM028 – *Peace Research Center Prague*. E-mail: tomas.bruner@fsv.cuni.cz. ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-8575-6621>. Autor děkuje recenzentům za pečlivou revizi článku a připomínky.

1 Lavrov Hinted That the War would End with Signing of a Treaty, But under a Certain Condition. In: *pravda.com/ua* [online]. 25. 4. 2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <<https://www.pravda.com.ua/eng/news/2022/04/25/7342079/>> (překlad autor).

2 Vienna Convention on Law of Treaties, uzavřena 23. 5. 1969, v účinnosti od 27. 1. 1980. UNTS, Vol. 1155, s. 331. Český text viz vyhláška ministra zahraničních věcí č. 15/1988 Sb., o Vídeňské úmluvě o smluvním právu. V textu dále jen jako „Vídeňská úmluva“.

3 The Charter of the United Nations, uzavřena 26. 6. 1945. UNTS, Vol. 557, s. 143. Český text viz vyhláška ministra zahraničních věcí č. 30/1947 Sb. o chartě Spojených národů a statutu Mezinárodního soudního dvora. V textu dále jen jako „Charta OSN“.

důrazně odsoudilo Valné shromáždění OSN, které ji zároveň označilo za porušení čl. 2 odst. 4 Charty OSN.⁴ Přijetí této rezoluce podpořilo 141 států, 5 hlasovalo proti rezoluci a 35 států se hlasování zdrželo. Obdobné odsouzení ruské agrese by 11 hlasy potvrdila i Rada bezpečnosti OSN, ovšem ruské veto znemožnilo přijetí navržené rezoluce.⁵ I Mezinárodní soudní dvůr vydal 16. března 2022 předběžné opatření, ve kterém přikázal Rusku, aby okamžitě přerušilo vojenské operace na Ukrajině a zajistilo, že se jeho vojenské jednotky nebudou na těchto operacích přímo ani nepřímo podílet.⁶ Podobný požadavek zopakovalo Valné shromáždění OSN 16. února 2023.⁷ Ruská federace výzvám nevyhověla, v invazi a užívání ozbrojené síly pokračovala.

Jakkoli je ošemetné předvídat další vývoj ozbrojeného konfliktu na Ukrajině, Rusku v probíhající opotřebovávací válce mohou dojít síly na novou ofenzivu, zatímco Ukrajině se při protiofenzivě nepodaří osvobodit celé Ruskem obsazené území. Pokud by v takovém případě došlo k uzavření mírové smlouvy mezi Ruskem a Ukrajinou, bude tato smlouva výsledkem ruské agrese. Za jakých podmínek obtočí ve světle čl. 52 Vídeňské úmluvy a lze na ni tento článek aplikovat? Proč byly nebo nebyly platně uzavřeny její neúspěšné předchůdkyně, dohody Minsk I⁸ a Minsk II,⁹ které měly ukončit boje na východě Ukrajiny? Ve snaze odpovědět na tyto otázky tento článek¹⁰ postupuje následujícím způsobem. V první kapitole obecně představuje institut mírových smluv. V každé z dalších kapitol druhé až čtvrté pak uvádí možný způsob, jak vyložit čl. 52 Vídeňské úmluvy ve vztahu k potenciální mírové smlouvě mezi Ruskem a Ukrajinou a bez dalšího obhájit její platnost. Kapitoly obsahují argumenty, proč není v případě Ukrajiny žádný z těchto výkladů vhodné využít a čl. 52 Vídeňské úmluvy je třeba dodržet, nikoli obejít výkladem. Kapitola pátá pak rozebírá, jaké skutkové okolnosti je nutné naplnit, aby případná mírová smlouva vyhověla i čl. 52 Vídeňské úmluvy. Závěr shrnuje důvody, proč by mělo mezinárodní společenství na naplnění těchto okolností trvat, a stručně hodnotí některé dosavadní návrhy podmínek pro uzavření míru mezi Ruskem a Ukrajinou.

Válka na Ukrajině samozřejmě nemusí být v dohledné době ukončena vůbec, natož završena mírovou smlouvou. Může dojít k zamrznutí konfliktu anebo k pouhému zastavení bojů (*cessation of hostilities*), obdobně jako tomu bylo při konfliktu v Koreji, na Kypru,

⁴ UN General Assembly Resolution A/RES/ES-11/1, 2. 3. 2022, bod 2.

⁵ ONDŘEJ, Jan. Několik poznámek k vládě práva ve vnitrostátním a v mezinárodním právu (zejména v oblasti mezinárodní bezpečnosti). *Právník*. 2022, roč. 161, č. 9, s. 842.

⁶ Mezinárodní soudní dvůr. *Allegation of Genocide under the Convention on the Prevention and Punishment of the Genocide (Ukraine v. Russian Federation)*, předběžné opatření, 16. 3. 2022, s. 19. Opatření bylo vydáno v řízení zahájeném Ukrajinou 26. 2. 2022 ve vztahu k nařčením z genocidy. Podrobně viz MRÁZEK, Josef. Koncepce zločinu genocidia a ozbrojený konflikt na Ukrajině. *Právník*. 2023, roč. 162, č. 3, s. 221–222.

⁷ UN General Assembly Resolution A/ES-11/L.7, 16. 2. 2023, bod 5.

⁸ Protocol on the results of consultations of the Trilateral Contact Group with respect to the joint steps aimed at the implementation of the Peace Plan of the President of Ukraine, P. Poroshenko, and the initiatives of the President of Russia, V. Putin, uzavřen 5. 9. 2014.

⁹ Package of Measures for Implementation of Minsk Agreement, uzavřeno 12. února 2015.

¹⁰ Tento článek představuje případovou studii, která na příkladu rusko-ukrajinského konfliktu demonstrovuje vybrané problémy, které protiprávní použití síly způsobuje z hlediska platnosti mírové smlouvy. Pro zachování přiměřeného rozsahu článek nechává stranou jiné, byť důležité otázky související s uzavřením mírové smlouvy, např. jaké účinky má mírová smlouva ve chvíli, kdy je podepsaná, ale nikoli ratifikovaná, nebo jaký vliv má obsah mírové smlouvy na její dodržování. Tyto otázky zůstávají podnětem k dalšímu výzkumu. Ke druhé z nich srov. např. MÜLLER, Sophia C. The Role of Law in Enforcing Peace Agreements: Lessons Learned from Colombia. *Journal of Conflict and Security Law*. 2021, Vol. 26, No. 1.

v Osetii, Abcházii nebo Náhorním Karabachu.¹¹ Mírová smlouva neukončila ani válku o Falklandy. A konečně, Rusko s Japonskem dosud formální mírovou smlouvou neodstranilo válečný stav trvající od druhé světové války. Na druhou stranu je Ruská federace stranou více než 25 dokumentů označovaných v databázi OSN jako mírové dohody (*peace agreements*)¹² a i v tomto případě pro ni může být mírová smlouva atraktivním nástrojem, jak stvrdit územní nebo jiné zisky. Zástupci Ruska ostatně opakují, že podmínkou pro jednání o míru je pro ně právě skutečnost, že Ukrajina uzná územní zisky Ruska a zaváže se k neutralitě.¹³ Ukrajina sice dosud deklarovala, že usiluje o porážku agresora a osvobození celého svého území,¹⁴ nicméně pro případ, že by k tomu postrádala vojenské kapacity, zůstává možnost mírové smlouvy relevantní i pro ni. A návrhy mírové smlouvy nebo podmínek míru předkládají a budou předkládat i třetí strany. Z těchto důvodů neztrácí závěry tohoto článku na důležitosti.¹⁵

1. Mírové smlouvy

Mírové smlouvy znalo už starověké právo. Nejstarší doklad o tom podává mírová smlouva mezi Egyptany a Chetity z roku 1269 př. n. l. vystavená v ústředí OSN. Tyto smlouvy patřily k hojně využívaným nástrojům tradičního mezinárodního práva. Mezi slavné příklady se řadí smlouvy z Münsteru a Osnabrückeru, které přinesly v roce 1648 Vestfálský mír,¹⁶ nebo smlouvy ukončující první světovou válku. Mezi nimi je i Versailleská smlouva z roku 1919. Ta obsahovala Pakt Společnosti národů coby klíčový institucionální aspekt, který měl garantovat poválečné obnovení spravedlnosti.

I po druhé světové válce došlo k uzavření několika mírových smluv, a to v Paříži v roce 1947. Jejich předmětem byly úpravy státních hranic a válečné reparační. Se Spolkovou republikou Německo a Německou demokratickou republikou byla mírová smlouva formálně uzavírající druhou světovou válku, přezdívaná *Zwei-plus-Vier-Vertrag*, uzavřena až v roce 1990. S koncem druhé světové války souviselo i přijetí Charty OSN, která v čl. 2 odst. 4 stvrdila zákaz použití síly nebo hrozby silou proti územní celistvosti nebo politické nezávislosti států. Mírové smlouvy by tak v současném mezinárodním právu neměly být výsledkem zakázaného použití síly ani nástrojem diktátu vítězného agresora vůči poraženému napadenému. Naopak na důležitosti nabyla jejich funkce reparační: tyto smlouvy

11 FORSTER, Robert A. Ceasefires. In: ROMANIUK, Scott – THAPA, Manish – MARTON, Péter (eds). *The Palgrave Encyclopedia of Global Security Studies*. Cham: Springer International Publishing, 2019, p. 2.

12 UN Peace Agreements Database Search: Russian Federation [online]. [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <https://peace-maker.un.org/document-search?field_paregion_tid=All&field_paconflict_tid=All&field_pacountry_tid=Russian%20Federation&keys=>>.

13 Např. ERUYGUR, Burç. Russia Sets Conditions for Peace Talks with Ukraine. *aa.com.tr* [online]. 30. 3. 2023 [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <<https://www.aa.com.tr/en/russia-ukraine-war/russia-sets-conditions-for-peace-talks-with-ukraine/2859005>>.

14 AFP. UN Chief Says Ukraine Peace Talks “Not Possible” Right Now. In: *The Moscow Times* [online]. 9. 5. 2023 [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <<https://www.themoscowtimes.com/2023/05/09/un-chief-says-ukraine-peace-talks-not-possible-right-now-a81079>>.

15 V teoretické rovině lze navíc tyto závěry vztáhnout i k obecné problematice uzavírání mírových smluv, nejen ve vazbě na Ukrajinu, i když si je autor článku vědom, že tato obecná problematika svou složitostí přesahuje rozsah, který lze pokrýt v rámci jediného článku.

16 FAZAL, Tanisha M. The Demise of Peace Treaties in Interstate War. *International Organization*. 2013, Vol. 67, No. 4, s. 695.

specifikují závazky k odčinění újmy, kterou válka vedená v rozporu s čl. 2 odst. 4 Charty OSN způsobila.¹⁷

Od 90. let se rozšířily i mírové dohody ukončující občanskou válku, jejichž stranami byly krom států i povstalecká hnutí nebo jiné nestátní subjekty: vzniklo jich přes 300 a dotkly se více než 40 jurisdikcí.¹⁸ Nejčastěji se týkaly sporu o vládu v zemi a obvykle upravovaly pravidla pro vypsání voleb.¹⁹ Mezistátní mírové smlouvy přestávají být od 90. let tak četné,²⁰ ale zato se stávají důležitým základem pro tzv. *state-building*, tedy asistenci ostatních států při rekonstrukci válkou zničeného státu a jeho institucí.²¹ O častém ukončování ozbrojeného konfliktu dohodou bojujících stran hovoří někteří autoři jako o rozvoji *lex pacificatoria*.²²

Navzdory tomu mezinárodní právo veřejné neobsahuje specifická pravidla, která by se týkala mírových smluv a ustáleně, komplexně upravovala tento smluvní typ. *Lex pacificatoria* je vhodné chápat spíše jako doktrinální pojem, který odkazuje na utvářející se praxi států při ukončování ozbrojených konfliktů. Ta by se teprve v budoucnu mohla zformovat v právní obyčej. Stejně tak není jednotně právně definován ani pojem mírových smluv (*peace treaties*) ani širší pojem mírových dohod (*peace agreements*). Ačkoli v mezinárodním právu rozhoduje obsah dokumentu, nikoli jeho označení, je odlišení obou těchto pojmů pro účely tohoto článku důležité. Mírová dohoda může označovat jakoukoli dohodu o ukončení bojů a o vytvoření či změně státních politických a organizačních struktur,²³ nebo i širěji „dokumenty vytvořené po diskusích se všemi nebo některými stranami konfliktu, které se konfliktem zabývají za účelem ho ukončit.“²⁴ Ne každá mírová dohoda je ovšem smlouvou. Jako mírovou smlouvu chápe tento článek jen takovou mírovou dohodu, která splňuje podmínky čl. 2 odst. 1 písm. a) Vídeňské úmluvy. Především jsou jejími smluvními stranami státy, nikoli nestátní subjekty (zejm. povstalecká hnutí).²⁵ Terminologický rozdíl mezi mírovou smlouvou (*treaty*) a dohodou (*agreement*) není vždy v praxi dodržován. Často se pod mírové smlouvy podřazují jak neformální dohody mezi státem a nestátním aktérem, případně více nestátními aktéry navzájem, tak písemné smlouvy *stricto sensu* ukončující válku mezi zneprátenými státy.²⁶

¹⁷ ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003, s. 142–143.

¹⁸ Podrobněji viz BELL, Christine. *Peace Agreements and Human Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2003.

¹⁹ HARBOM, Lotta – HÖGBLADH, Stina – WALLENSTEEN, Peter. *Armed Conflict and Peace Agreements*. *Journal of Peace Research*. 2006, Vol. 43, No. 5, s. 617.

²⁰ FAZAL, Tanisha M. *The Demise of Peace Treaties in Interstate War*.

²¹ BELL, Christine. *Peace Agreements, Their Nature and Status*. *The American Journal of International Law*. 2006, Vol. 100, No. 2, s. 373.

²² *Ibidem*, s. 407.

²³ BELL, Christine. *Peace Agreements and Human Rights*, s. 6.

²⁴ BELL, Christine – O'ROURKE, Catherine. *Peace Agreements or Pieces of Paper? The Impact of UNSC Resolution 1325 on Peace Processes and Their Agreements*. *The International and Comparative Law Quarterly*. 2010, Vol. 59, No. 4, s. 950. Obdobně FAZAL, Tanisha M. *The Demise of Peace Treaties in Interstate War*, s. 696.

²⁵ Příkladem mezistátní mírové smlouvy (*treaty*) je izraelsko-egyptská mírová smlouva z roku 1979. Naopak série mírových dohod (*agreements*) somálských vůdců z roku 1993 nepředstavuje mezistátní (mírové) smlouvy, pouze vnitropolitické dohody. Viz United States Institute of Peace. *Peace Agreements: Somalia*. In: *usip.org* [online]. 25. 4. 2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <<https://www.usip.org/publications/2002/03/peace-agreements-somalia>>. Ve vztahu k Ukrajině by mírovou smlouvou byla mezistátní smlouva mezi Ukrajinou a Ruskem, naopak mírovou dohodou by mohla být i dohoda mezi Ukrajinou a zástupci povstaleckých hnutí operujících na jejím (nyní okupovaném) území.

²⁶ KLEFFNER, Jan K. *Peace Treaties*. In: *Max Planck Encyclopedias of International Law* [online]. 25. 4. 2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <<https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e367>>.

Pouze mezistátní mírové smlouvy přitom mohou představovat smlouvy ve smyslu čl. 2 písm. 1 písm. a) Vídeňské úmluvy a řídit se touto úmluvou,²⁷ respektive pravidlem v jejím čl. 52. Oproti tomu mírové dohody mezi státem a nestátním aktérem nepodléhají Vídeňské úmluvě a často jen přetvářejí podmínky uvnitř států. To však podle čl. 3 Vídeňské úmluvy *a priori* nezpůsobí jejich neplatnost ani nebrání tomu, aby na ně dopadala jiná pravidla mezinárodního práva veřejného.

Tento článek se proto zaměřuje na platnost potenciální mírové smlouvy mezi Ukrajinou a Ruskem ukončující současný ozbrojený konflikt na Ukrajině. Mírové dohody mezi státem a nestátním aktérem článek zmiňuje okrajově v míře relevantní pro rusko-ukrajinský konflikt.²⁸ Eventuální mírovou smlouvu mezi Ukrajinou a Ruskem tento článek chápe jako smlouvu se třemi znaky. Zaprvé půjde o mezistátní bilaterální smlouvu, ačkoli nelze vyloučit, že by se smluvní stranou staly i další státy, které by zprostředkovaly její uzavření nebo garantovaly její plnění. Zadruhé, cílem smlouvy bude ukončit ozbrojený konflikt, tj. nejen jej dočasně přerušit příměřím. Zatřetí, smlouva bude upravovat i otázky spojené s následky války (např. státní hranice, reparace) a jak uvádí Le Boeuf, řešit hned dvojí spor: jednak retrospektivně spor, který válku začal, jednak perspektivní spor o následky této války.²⁹

Jak bude zdůvodněno dále, taková mírová smlouva by podle názoru autora tohoto článku podléhala pravidlu v čl. 52 Vídeňské úmluvy. Rusko i Ukrajina ratifikovaly Vídeňskou úmluvu, aniž by učinily výhrady k jejímu čl. 52,³⁰ který představuje Damoklův meč³¹ nad mírovými smlouvami. Při jeho aplikaci na mírové smlouvy se střetávají dva principy založené na širších hodnotách mezinárodního společenství. Prvním je princip spravedlnosti, který znemožňuje uznat jakýkoli výsledek protiprávního jednání, o to více, jde-li o zakázané použití síly. Druhým je snaha co nejrychleji ukončit ozbrojený konflikt a utrpení, které přináší, zvláště v situaci, kdy není jasné, kdo ozbrojenou sílu použil jako první.³² V důsledku tohoto střetu principů se objevují tři výkladové možnosti, jak v daném případě čl. 52 Vídeňské úmluvy vztáhnout k mírové smlouvě, která bude výsledkem použití síly a zasáhne do teritoriální integrity nebo politické nezávislosti jedné ze smluvních stran.

²⁷ BELL, Christine. *Peace Agreements, Their Nature and Status*, s. 380. Podrobně je o aplikovatelnosti Vídeňské úmluvy pojednáno dále, v kapitole 2.

²⁸ Právní povaze mírových dohod s nestátními aktéry je totiž věnovaná rozsáhlá pozornost jinde, např. KOOIJMANS, Pieter H. The Security Council and Non-State Entities as Parties to Conflicts. In: WELLENS Karel (ed.). *International Law: Theory and Practice: Essays in Honour of Eric Suy*. Haag: Martinus Nijhoff Publishers, 1998; GREENWOOD, Christopher. Scope of Application of Humanitarian Law. In: FLECK, Dieter (ed.). *Handbook of International Humanitarian Law*. Oxford: Oxford University Press, 2009, s. 67. Ve vztahu k jednotlivým mírovým dohodám např. WATSON, Geoffrey R. *The Oslo Accords: International Law and the Israeli-Palestinian Peace Agreement*. New York: Oxford University Press, 2000; QUIGLEY, John. The Israel-PLO Interim Agreements: Are They Treaties? *Cornell Journal of International Law*. 1997, Vol. 30, No. 3, s. 717; MÜLLER, Sophia C. *The Role of Law in Enforcing Peace Agreements: Lessons Learned from Colombia*; SHEERAN, Scott P. *International Law, Peace Agreements and Self-Determination: The Case of The Sudan. The International and Comparative Law Quarterly*. 2011, Vol. 60, No. 1. A dále příklady akademických prací, které uvádí BELL, Christine. *Peace Agreements, Their Nature and Status*, s. 375, pozn. pod čarou 14.

²⁹ LE BOEUF, Romain. *Le Traité de Paix*. Paris: Pedone, 2018, s. 76 an., 496 an.

³⁰ Seznam smluvních stran Vídeňské úmluvy. In: *UN Treaty Collection* [online]. 21. 4. 2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <https://treaties.un.org/pages/ViewDetailsIII.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXIII-1&chapter=23&Temp=mtdsg3&lang=_en>.

³¹ SCHMALENBACH, Kirsten – PRANTL, Alexander. How to End an Illegal War? In: *Völkerrechtsblog* [online]. 21. 4. 2022 [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <<https://voelkerrechtsblog.org/how-to-end-an-illegal-war/>>.

³² Ibidem.

Tyto možnosti jsou následující:

- 1) Čl. 52 se neuplatní na mírovou smlouvu. Ať už kvůli neaplikovatelnosti celé Vídeňské úmluvy nebo z důvodů označovaných jako *lex specialis*, *desuetudo* nebo jiných.
- 2) *Není rozhodné, zda se čl. 52 uplatní*, pokud se napadená smluvní strana vzdá svého práva zpochybnit platnost mírové smlouvy.
- 3) Čl. 52 se uplatní na mírovou smlouvu. Způsobí její neplatnost, jednostranně platné zůstanou však závazky agresora učiněné v mírové smlouvě podle mezinárodního práva.

Následující kapitoly se zabývají jednotlivými body a zjištěné poznatky jsou vztahovány k současné válce Ruska a Ukrajiny.

2. Neaplikovatelnost čl. 52 Vídeňské úmluvy

Primárním způsobem, jak se vyhnout posuzování platnosti mírové smlouvy z pohledu čl. 52 Vídeňské úmluvy, je argument, že mírové smlouvy vůbec nepodléhají právu mezinárodních smluv, a tedy ani Vídeňské úmluvě. Tento argument přesvědčivě odráží historickou skutečnost, že mírové smlouvy na rozdíl od ostatních mezinárodních smluv zpravidla nejsou zcela svobodným projevem vůle, kterým by státy plně dobrovolně formovaly své vztahy. Naopak tento typ smluv vychází z práva řešení mezinárodních sporů, práva mezinárodní kolektivní bezpečnosti a práva mezinárodní odpovědnosti.³³ Zjednodušeně řečeno, mírová smlouva představuje jakousi dohodu o narovnání, řeší práva sporná před konfliktem, specifikuje práva vznikající v jeho důsledku³⁴ a může zavést právní, faktické či institucionální záruky, aby nedošlo k opakování konfliktu. Tato optika je přílehavější i pro právní uchopení mírových smluv uzavíraných po první a druhé světové válce, ve kterých vítězní spojenci donucením vnutili svou vůli poraženým. Nicméně v případě Ruska a Ukrajiny naráží na dva vzájemně spojené limity.

Zprvým, pokud se mírové smlouvy řídí spíše právem odpovědnosti států, pak pro ně platí pravidlo, že státy nesmí za právoplatný uzнат výsledek závažného porušení *ius cogens*.³⁵ Takovým porušením je i použití ozbrojené síly Ruska proti Ukrajině. Bude-li mírová smlouva zachycovat protiprávní následek tohoto činu, nesmí ji státy uzнат. Zadruhé, čl. 52 Vídeňské úmluvy je sankcí za porušení zákazu použití síly v čl. 2 č. 4 Charty OSN, na kterou výslovně odkazuje. Tím se pravidlo v něm obsažené stává součástí práva odpovědnosti státu³⁶ (místo nebo stejně jako smluvního práva) a nelze jej jednoduše vyloučit jako neaplikovatelné na mírové smlouvy.³⁷ Zároveň jiní autoři zastávají názor, že se Vídeňská

³³ LE BOEUF, Romain. *Le Traité de Paix*, 475 an.

³⁴ *Ibidem*.

³⁵ Čl. 41 odst. 2 návrhu článků o odpovědnosti států za mezinárodně protiprávní chování (dále jen „DARSIWA“). Komise pro mezinárodní právo. *Draft Articles on Responsibility of States for Internationally Wrongfull Acts, with Commentaries*. United Nations, 2008.

³⁶ LE BOEUF, Romain. *Le Traité de Paix*, s. 355–357.

³⁷ Le Boeuf dále uvádí, že se aspekt donucení, nesvobody a nerovnováhy při uzavírání mírových smluv přeceňuje. Většina mírových smluv je uzavřena až v okamžiku, kdy si obě strany přejí přestat bojovat. Zpravidla tak není na poražený stát vyvíjen žádný zvláštní nátlak a většina mírových smluv neobsahuje významně nevyvážené závazky. *Ibidem*, s. 290 an., 379.

úmluva na mírové smlouvy uzavírané v současné době vztahuje,³⁸ bez ohledu na to, že na tento smluvní typ dopadají i jiné normy mezinárodního práva.³⁹

Dalším způsobem, jak obhajovat paušální platnost mírové smlouvy vynucené silou, je vyloučit aplikovatelnost specificky čl. 52 Vídeňské úmluvy. K tomu se nabízí argument, že praxe států vytvořila obyčej v podobě *lex specialis*, podle něhož lze platnou mírovou smlouvu uzavřít bez ohledu na čl. 52 Vídeňské úmluvy. Jak uvádí Schmalenbach a Prantl: „většina vlád, relevantních organizací a mezinárodních právníků, ať už pragmatiků nebo realistů, více ocení mír nad zásadovým přístupem dle čl. 52 Vídeňské úmluvy.“⁴⁰ A to i na úkor spravedlnosti.⁴¹ Pokud použití síly vyústí v uzavření mírové smlouvy pojaté jako závazný mezinárodněprávní instrument, státy obvykle platnost této smlouvy nezpochybňují, což se týká i států napadených.⁴² V případě Ozbrojené aktivity na území Konga⁴³ Mezinárodní soudní dvůr implicitně vyšel z toho, že dohoda o příměří z Lusaky je platná, ačkoli před jejím uzavřením Uganda porušila čl. 2 odst. 4 Charty OSN invazí do Konga. Podobně v posudku ve věci Kosova⁴⁴ mezinárodní soudní dvůr upozornil, že žádný stát nezpochybnil rezoluci RB OSN 1244(1999). Tato rezoluce podporovala dohodu,⁴⁵ která byla výsledkem silové intervence NATO v Kosovu. Vzniká tedy obyčej, podle kterého se čl. 52 Vídeňské úmluvy neuplatní na mírové smlouvy?

Podle autora tohoto článku ne. Pro obyčej vylučující aplikovatelnost čl. 52 Vídeňské úmluvy na mírové smlouvy neexistuje *usus longaevis*⁴⁶ v podobě dostatečně dlouhodobé, reprezentativní, stejnorodé a nepřetržité praxe.⁴⁷ *Lex specialis* obyčej by zároveň znamenal, že čl. 52 Vídeňské úmluvy vyšel ve vztahu k mírovým smlouvám z užívání. Pak by se jednalo o tzv. *desuetudo*. To ovšem v takovém případě není podle mezinárodního práva přípustné.⁴⁸ *Ad absurdum* by prostřednictvím *desuetudo* vyšel z užívání i zákaz použití síly v čl. 2 odst. 4 Charty OSN a čl. 52 Vídeňské úmluvy by se stal ve vztahu k mírovým smlouvám obsoletním, což nelze připustit zvláště v případě, je-li praxe odlišná od smlouvy vykonávána *mala fide*.⁴⁹

³⁸ Srov. např. BELL, Christine. *Peace Agreements, Their Nature and Status*, s. 380; SCHMALENBACH, Kirsten – PRANTL, Alexander. *How to End an Illegal War?*; FORLATI, Serena. *Coercion as a Ground Affecting the Validity of Peace Treaties*. In: CANNIZZARO, Enzo (ed.). *The Law of Treaties Beyond Vienna Convention*. Oxford: Oxford University Press, 2011.

³⁹ Srov. též prostý jazykový výklad čl. 1 a čl. 2 odst. 1 písm. a) Vídeňské úmluvy. Relevantní je i skutečnost, že státy v čl. 4 výslovně vyloučily zpětnou působnost této úmluvy, mj. právě proto, aby její čl. 52 neohrozil některé dříve uzavřené mírové smlouvy, které byly výsledkem donucení. *A contrario* lze tedy dovodit vůli států vztáhnout Vídeňskou úmluvu na mírové smlouvy uzavírané po vstupu Vídeňské úmluvy v platnost.

⁴⁰ SCHMALENBACH, Kirsten – PRANTL, Alexander. *How to End an Illegal War?* (překlad autor).

⁴¹ *Ibidem*.

⁴² FORLATI, Serena. *Coercion as a Ground Affecting the Validity of Peace Treaties*, s. 325.

⁴³ Mezinárodní soudní dvůr. *Armed Activities on the Territory of the Congo (Democratic Republic of the Congo v. Uganda)*, rozsudek z 19. 12. 2005.

⁴⁴ Mezinárodní soudní dvůr. *Accordance with international law of the unilateral declaration of independence in respect of Kosovo*, posudek, 22. 7. 2010.

⁴⁵ Military Technical Agreement between the International Security Force (KFOR) and the governments of the Federal Republic of Yugoslavia (FRY) and the Republic of Serbia of 9 June 1999.

⁴⁶ Podrobně k podmínkám vzniku obyčeje viz Mezinárodní soudní dvůr. *North Sea Continental Shelf (Federal Republic of Germany v. Netherlands)*, rozsudek, 20. 2. 1969.

⁴⁷ Skutečnost, že nepřipustné vynucené mírové smlouvy bývají příležitostně uzavírány navzdory čl. 52 Vídeňské úmluvy, nevytváří konzistentní praxi. Srov. pasáž *Ambiguities in recent practice* v: Komentář k čl. 52 Vídeňské úmluvy. In: COR-TEN, Olivier – KLEIN, Pierre (eds). *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: Commentary*. Oxford: Oxford University Press, 2011, odst. 24–28.

⁴⁸ KOHEN, Marcelo G. *Desuetude and Obsolescence of Treaties*. In: CANNIZZARO, Enzo (ed.). *The Law of Treaties Beyond the Vienna Convention*. Oxford: Oxford Academic, 2011.

Navíc se MSD v citovaných případech přímo nezabýval ani platností příslušné dohody, ani aplikací čl. 52 Vídeňské úmluvy. V tomto bodě je také zásadní rozlišit mírové smlouvy od dohod o příměří. Dohody o příměří mají za cíl zajistit, aby okamžitě ustaly boje a zmírnilo se související utrpení.⁵⁰ Nekladou si za cíl změnit státní hranice ani politické uspořádání. Uzavření dohody o příměří podléhá mezinárodnímu humanitárnímu právu, které doopravdy představuje *lex specialis* vůči Vídeňské úmluvě. I pokud by tomu tak nebylo, pak je uzavření dohody o příměří, která ukončí protiprávní stav v podobě bezprostředních bojů, nezbytné a nutné ve smyslu čl. 30 DARSIWA. To vylučuje jeho protiprávní charakter. Smlouvy, které řešil mezinárodní soudní dvůr, tak mohou být platnými dohodami o příměří. Praxe států a naléhavý zájem na okamžitém ukončení bojů pak odpovídá právě tomu, že dohodu o příměří lze uzavřít bez ohledu na čl. 52 Vídeňské úmluvy. To však neplatí pro mírové smlouvy.

Opačný výklad by znamenal návrat poměrů tradičního mezinárodního práva. V něm použití síly běžně vyústilo v platnou mírovou smlouvu, která obvykle přiznala vítězi dobytá území a poraženému ponechala jen ta práva, která před jejím uzavřením vojensky obhájil.⁵¹ Princip *utis possidetis*⁵² velel, že bojujícím stranám náleží území, které do doby uzavření mírové smlouvy získaly nebo naopak obhájily. Nová státní hranice vznikla tam, kde skončily boje.⁵³ Obvyklou součástí takové smlouvy byla ujednání, že strany vůči sobě nemají nárok na odčinění újmy vzájemně způsobené po dobu konfliktu.⁵⁴ To by přineslo zásadní destabilizaci mezinárodních vztahů, vyústilo v negaci *ius cogens* a zároveň by to popřelo zásadu *ex iniuria ius non oritur*. Tato zásada je přitom široce přijímanou, logickou a obyčejovou předlohou pravidla v čl. 52 Vídeňské úmluvy, jak dovozuje doktrína⁵⁵ i četná rozhodnutí mezinárodních orgánů.⁵⁶

Případná smlouva mezi Ruskem a Ukrajinou, která ukončí stávající konflikt a vypořádá z něho vzešlé poměry, tak bude podléhat pravidlu v čl. 52 Vídeňské úmluvy. Mimo tento rámec mohou dané státy uzavřít dohodu o příměří, u které donucení silou nezpůsobuje neplatnost. Zejména Rusko se nemůže dovolávat toho, že čl. 52 Vídeňské úmluvy na mírové smlouvy nedopadá. Alternativou, jak se vyhnout aplikovatelnosti čl. 52 Vídeňské úmluvy, by bylo uzavření mírové dohody mezi Ukrajinou a vůdci povstaleckých hnutí

⁴⁹ FORD, Stuart. Legal Processes of Change: Article 2(4) and the Vienna Convention on the Law of Treaties. *Journal of Conflict and Security Law*. 1999, Vol. 4, No. 1, specificky k *desuetudo* s. 97–99.

⁵⁰ ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, s. 141.

⁵¹ Jak poznamenal Montesquieu: „Princes are not free in the least, they are governed by force. It follows then that the treaties which they have made as a result of force are equally as binding as those they would have made in good faith.“ PARTRIDGE, Charles E. Political and Economic Coercion: Within the Ambit of Article 52 of the Vienna Convention on the Law of Treaties. *International Lawyer*. 1971, Vol. 5, No. 4, s. 755.

⁵² Někdy označován jako *utis possidetis de facto*, aby se rozlišil od principu *utis possidetis iuris*, podle kterého mají nové státy vzniknout ve státních hranicích svých právních předchůdců.

⁵³ FELLMETH, Aaron X. – HORWITZ, Maurice. *Guide to Latin in International Law*. Oxford: Oxford University Press, 2011, s. 282; HASANI, Enver. *Uti Possidetis Juris: From Rome to Kosovo*. *The Fletcher Forum of World Affairs*. 2003, Vol. 27, No. 2, s. 85–86.

⁵⁴ LESAFFER, Randall. Wiping the Slate Clean... for Now: Amnesty in Early-Modern Peace Treaties. In: *Oxford Public International Law* [online]. [cit. 2023-05-15]. Dostupné z: <<https://opil.ouplaw.com/page/amnesty-peace-treaties>>.

⁵⁵ Už harvardský návrh článků o právech a povinnostech států v případě agrese z roku 1939 uváděl, že použití ozbrojené síly agresorem naruší platnost smlouvy, jejíhož uzavření bylo takto dosaženo. Viz VILLIGER, Mark E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*. Leiden: Brill Nijhoff, 2009, s. 641, odst. 1. Odkazy na další doktrinální výstupy tamtéž.

⁵⁶ Podrobný výčet rozhodnutí uvádí FORLATI, Serena. *Coercion as a Ground Affecting the Validity of Peace Treaties*, s. 320, 322–324.

v Doněcké a Luhanské oblasti. Taková dohoda by nepodléhala Vídeňské úmluvě. Nicméně jak bylo uvedeno výše, to podle čl. 3 Vídeňské úmluvy nevyklučuje použití jiných pravidel mezinárodního práva, včetně obyčejového ekvivalentu pravidla v čl. 52 Vídeňské úmluvy. Aby tato dohoda byla platně uzavřená, musela by být koncipována jako dohoda o příměří, nikoli mírová smlouva. I dohody Minsk I a Minsk II lze vnímat jako platně uzavřené jen do té míry, do jaké je jejich předmětem příměří. Případná dohoda mezi Ukrajinou a povstaleckým hnutím ovšem nevyřeší postavení a povinnosti Ruska, které současnou válku na Ukrajině rozpoutalo.

3. Vzdání se práva zpochybnit platnost smlouvy

Další zdánlivě jednoduchou možností, jak zajistit platnost mírové smlouvy, je, že se napadený stát vzdá svého práva tuto platnost zpochybnit. Takový postup ovšem Vídeňská úmluva nepřipouští. Její čl. 45 vyloženě uvádí, že právo dovolávat se neplatnosti smlouvy stát *ex post* ztrácí pouze v situacích popsaných v čl. 46 až 50 nebo čl. 60 a 62 Vídeňské úmluvy. Čl. 52 ve výčtu není.⁵⁷ *A contrario* se tedy stát podle čl. 45 Vídeňské úmluvy nemůže vzdát práva zpochybnit smlouvu, jejíž uzavření bylo vynuceno silou podle čl. 52 této úmluvy.

To odpovídá systematicce, logice a terminologii Vídeňské úmluvy. Smlouvy vynucené silou jsou podle jejího čl. 52 nulitní. Jde o absolutní neplatnost, tzv. *negotium nullum*, kterou není třeba namítat.⁵⁸ Takto uzavřené smlouvy jsou neplatné *ex lege a ab initio*. Jde o pakty, u nichž absentuje vůle donuceného státu.⁵⁹ Proto se ani nelze zříci práva jejich platnost zpochybnit.⁶⁰ Čl. 52 Vídeňské úmluvy odráží obyčejovým právem založenou a Mezinárodním soudním dvorem potvrzenou⁶¹ povinnost všech států neuznat stav, jež bylo dosaženo protiprávním použitím síly.⁶² Nulitní charakter vynucené smlouvy je sankcí za protiprávní použití síly, ze kterého tato smlouva vzešla.⁶³ Jinak by se mohlo stát, že si stát-agresor ozbrojenou silou vynutí nejen mírovou smlouvu, ale také vzdání se práva poškozeného státu zpochybnit její platnost.⁶⁴ A konečně, Komise pro mezinárodní právo při přípravě návrhu Vídeňské úmluvy výslovně zdůraznila, že oběti donucení zasluhují zvláštní ochranu, proto se na ně čl. 45 Vídeňské úmluvy nevztahuje záměrně a ve Vídeňské úmluvě plní jiný účel.⁶⁵

⁵⁷ VILLIGER, Mark E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, s. 647, odst. 15.

⁵⁸ ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, s. 139–142.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ Původní návrh pravidla v čl. 52 Vídeňské úmluvy od sira Humphreya zněl jinak: „*Pokud byl stát přinucen k uzavření smlouvy aktem síly, použitým proti němu v rozporu s principy Charty OSN, předmětný stát je oprávněn prohlásit, že donucení činí jeho souhlas se závazností smlouvy ab initio neplatným [...]*“. Tj. možnost dovolat se neplatnosti byla opravdu pojata jako právo v dispoziční sféře státu. Ovšem výsledné znění čl. 52 Vídeňské úmluvy je jiné: smlouva je neplatná, aniž by o to musel stát usilovat. Podrobnosti a původ citace viz PARTRIDGE, Charles E. *Political and Economic Coercion: Within the Ambit of Article 52 of the Vienna Convention on the Law of Treaties*, s. 756–757.

⁶¹ Mezinárodní soudní dvůr. *Legal Consequences of the Construction of a Wall in the Occupied Palestinian Territory*, posudek, 9. 7. 2004.

⁶² Srov. SCHMALENBACH, Kirsten. Article 52. In: SCHMALENBACH, Kirsten – DÖRR, Oliver. *Vienna Convention on the Law of Treaties: A Commentary*. Berlin: Springer-Verlag, 2018, s. 937–964.

⁶³ FORLATI, Serena. *Coercion as a Ground Affecting the Validity of Peace Treaties*, s. 320.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ Komise pro mezinárodní právo. Report on the Work of Its Eighteenth Session. Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries. *Yearbook of the International Law Commission*. 1966, Vol. 2, s. 239–240, odst. 1. 5.

Dále lze v literatuře narazit na argument, že praxe států vytvořila obyčejový *lex specialis* k čl. 45 Vídeňské úmluvy do té míry, že napadený stát může výslovným a svobodným souhlasem zhojit nulitnost mírové smlouvy vyplývající z čl. 52. Jak vysvětluje Forlati, „oběť donucení je zřejmě oprávněná zříci se svého práva zpochybnit platnost [mírové] smlouvy za stejných podmínek, jaké uvádí čl. 45 Vídeňské úmluvy, za předpokladu že její volba je svobodným vyjádřením jejich nejlepších zájmů. [...] zvláště v případech mírových smluv mají oběti donucení silný zájem na jejich implementaci dokonce i poté, co znovuzískají svobodu volby.“⁶⁶ Vůle poškozeného států o tom, jak si přeje konflikt ukončit, požívá větší váhy než zájem mezinárodního společenství na tom neuznat výsledek donucení.⁶⁷

I tento výklad je podle autora tohoto článku možný pouze u dohod o příměří. U mírových smluv by vyvolal nepřípustnou nejistotu. Vzdá-li se v mírové smlouvě stát svého území nebo strpí-li podle této smlouvy zásah do své svrchovanosti, lze jen obtížně skutkově určit, zda byl souhlas v nejlepším zájmu státu a svobodný. Po právní stránce tento výklad opět naráží na zásadu *ex iniuria ius non oritur* a problém s nepřípustností *desuetudo*.

Platnost hypotetické mírové smlouvy mezi Ruskem a Ukrajinou, v níž by se Ukrajina např. zřekla části svých území, zavázala k demilitarizaci nebo určité zahraničněpolitické orientaci, tudíž nelze bez dalšího obhajovat s pouhým odkazem na čl. 45 Vídeňské úmluvy tím, že se Ukrajina coby suverénní stát může vzdát svého práva tuto platnost zpochybnit.

4. Neplatná smlouva vs. platné závazky agresora

Poslední možností, jak vztáhnout čl. 52 Vídeňské úmluvy k mírové smlouvě, zůstává výklad, podle kterého sice bude silou vynucená mírová smlouva nulitní, ale závazky státu-agresora učiněné v této smlouvě v souladu s mezinárodním právem zůstanou platné. Bojující státy se běžně uchylují k uzavírání různých politických paktů, které nemají charakter právně závazných smluv, ale spíš deklarací (*declaration of intent*) nebo záznamů o porozumění (*records of mutual understanding*).⁶⁸ Z takto uzavřené nulitní smlouvy by se platnými staly závazky, respektive sliby státu-agresora, kterými specifikuje svou povinnost ukončit protiprávní chování v podobě vojenských operací, poskytuje záruky, že se nebude opakovat,⁶⁹ navrací věci v původní stav nebo poskytuje reparace za způsobenou újmu.⁷⁰ Tyto závazky státu-agresora by představovaly jednostranné, závazné prohlášení,⁷¹ jak hodlá naplnit své povinnosti vyvstávající z obecného mezinárodního práva. Stát agresor by nemohl *ex post* splnění těchto jednostranných závazků zpochybnit, jak stanoví čl. 69 odst. 3 Vídeňské úmluvy.

Ačkoli je tento výklad právně nejudržitelnější, nezůstává bez vady. Podle čl. 44 odst. 5 Vídeňské úmluvy nelze ze smlouvy vynucené silou vydělit jen určitá ustanovení, tato smlouva bude neplatná jako celek. Jednostranné závazky státu agresora by tak byly vyjádřené v nulitní formě. Čl. 69 odst. 3 by sice chránil poškozený stát tak, že by agresor po

⁶⁶ FORLATI, Serena. *Coercion as a Ground Affecting the Validity of Peace Treaties*, s. 325.

⁶⁷ *Ibidem*, s. 331.

⁶⁸ BELL, Christine. *Peace Agreements, Their Status and Nature*, s. 376–377.

⁶⁹ Čl. 30 DARSİWA, na který odkazuje též SCHMALENBACH, Kirsten – PRANTL, Alexander. *How to End an Illegal War?*.

⁷⁰ Čl. 29 a 30 DARSİWA.

⁷¹ K závaznosti jednostranného prohlášení viz Mezinárodní soudní dvůr. *Nuclear Tests (Australia v. France)*, rozsudek, 20. 12. 1974.

splnění jednostranných závazků (slibů) nemohl vzít své kroky zpět. Ovšem v případě, že by stát-agresor s plněním závazků vůbec nezačal, oporou pro jejich vynucení by nemohla být daná neplatná mírová smlouva, ani žádné sankční a donucovací mechanismy v ní obsažené. Rusko v minulosti využívalo mezer v mezinárodním právu ve svůj prospěch, a to i poměrně ironickým i kreativním způsobem.⁷² Pokud by jeho závazky byly obsažené v nulitní mírové smlouvě, mohlo by se později jejich splnění účelově vyhýbat, nebo dokonce zpochybnit celou mírovou smlouvou, jakmile získá sílu na další „speciální vojenskou operaci“.

Navíc by takováto neplatná mírová smlouva už vůbec nemohla upravit územní a politické poměry do stavu jiného, než byl před válkou. V těchto mantinelech by vhodnější než mírová smlouva byla např. dohoda o reparacích.⁷³

5. Kompromis purismu a pragmatismu

Z výše uvedených důvodů je autor článku přesvědčen, že neexistuje výklad, který by bez ohledu na pravidlo v čl. 52 Vídeňské úmluvy paušálně obhájil platnost vynucené mírové smlouvy mezi Ukrajinou a Ruskem, jejímž prostřednictvím se Ukrajina vzdá svého území nebo politické svrchovanosti. Ačkoli je tento závěr právně jednoznačný, neměl by vést k totálnímu purismu ani omezování poškozeného státu v možnosti vyjednávat, jak má budoucí mír vypadat. Tato kapitola usiluje o pragmatický návrh, jak docílit uzavření platné mírové smlouvy, a přitom dopřát poškozenému státu co největší vyjednávací prostor. Jako zásadní spatřuje tři body, které postupně rozebírá: odstranit prvky donucení při uzavírání smlouvy, ve smlouvě upravit náhradu újmy a za jakékoli ústupky ujednat proti-plnění.

Klíčovým faktorem pro platnost mírové smlouvy je v maximální míře odstranit prvky donucení při jejím uzavírání. V okamžiku uzavření smlouvy na poškozený stát nesmí tlačit probíhající vojenské operace agresora ani hrozba znovu-zahájení těchto operací agresorem. Vyjednávání o mírové smlouvě však mohou probíhat ještě v době, kdy se válčí. Čl. 52 Vídeňské úmluvy totiž nedopadá na celou tvorbu smlouvy, ale pouze na hrozbu silou nebo použití síly právě při uzavírání dané smlouvy. Uzavíráním se myslí akt vyjadřující souhlas daného státu s tím být vázán smlouvou [...]; čl. 52 Vídeňské úmluvy se netýká vyjednávání smlouvy.⁷⁴

V případě Ruska a Ukrajiny by to znamenalo následující postup. Zprv obě strany uzavřou dohodu o příměří. Jak bylo uvedeno výše, tato dohoda může být uzavřena bez ohledu na čl. 52 Vídeňské úmluvy. Příměří nebo vyjednávání o něm nesmí žádná strana využít k získání vojenské výhody.⁷⁵ Jakmile zavládne příměří, je nezbytné zajistit demilitarizaci území obsazených Ruskou federací, ideálně prostřednictvím mírové mise OSN

⁷² K snahám Ruska zneužívat mezinárodní právo viz např. BRUNER, Tomáš – FAIX, Martin. *The Attribution Problem as a Tool of Lawfare. Obrana a Strategie*. 2018, roč. 18, č. 1.

⁷³ Pokud by se situace netýkala Ruska, které disponuje právem veta v Radě bezpečnosti OSN, bylo by možné použít také opatření Rady bezpečnosti OSN proti agresorovi, které specifikuje jeho povinnosti vůči poškozenému státu. Na tato opatření se čl. 52 Vídeňské úmluvy nevztahuje podle jejího čl. 75. FORLATI, Serena. *Coercion as a Ground Affecting the Validity of Peace Treaties*, s. 327–329.

⁷⁴ VILLIGER, Mark E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, s. 645, odst. 10.

⁷⁵ SCHMALENBACH, Kirsten – PRANTL, Alexander. *How to End an Illegal War?*

nebo regionální organizace. Pokud se demilitarizace podaří, ustane přímé a bezprostřední donucení. Před příměřím a demilitarizací lze jednat o obsahu mírové smlouvy, ale nejspíše v okamžiku uzavírání (podepisování) mírové smlouvy už musí příměří a demilitarizace panovat. Přestože stále půjde o situaci vyvolanou (*brought about*) nepřípustným použitím síly, to samo o sobě nezpůsobí, že bude mírová smlouva nulitní.⁷⁶ Rusko však nesmí z dané situace těžit ani ji zneužívat, aby si vynutilo výhody (*procure*), kterých by bez předcházející války nedosáhlo.

Mírová smlouva dále musí upravovat odčinění újmy, kterou způsobilo Rusko coby stát-agresor. Naplnění reparační funkce je pro mírovou smlouvu zásadní.⁷⁷ Zatímco v tradičním mezinárodním právu mírové smlouvy znamenaly diktát vítěze vůči poraženému a právní stvrzení výsledku války (srov. princip *utis possidetis* popsany výše), v současném mezinárodním právu nabývají jinou úlohu. Specifikují obecnou reparační povinnost agresora vůči poškozenému. Ze současného mezinárodního práva veřejného vyplývá obecný závazek odčinit újmu způsobenou použitím síly,⁷⁸ v mírové smlouvě se tento závazek konkretizuje⁷⁹ určením, co, jak a kdy agresor odčiní. Válka samozřejmě může skončit uzavřením smlouvy, která odčinění újmy obsahovat nebude. Nicméně bez tohoto pojmového znaku nepůjde o smlouvu mírovou ve smyslu současného mezinárodního práva, ať už bude jako dokument nazvaná jakkoli. V lepším případě se bude jednat o dohodu o příměří, v horším případě může jít o neplatný diktát vítěze vůči poraženému.

Zcela nezávisle na odčinění újmy musí být jakýkoli zásah do územní celistvosti nebo politické nezávislosti státu, ujednaný v mírové smlouvě, vyvážený odpovídajícím protiplením ze strany druhého státu. V důsledku toho nebudou zisky státu-agresora na úkor druhého státu záměrně vynucené (*procured*) tak, že by k nim bez předchozí války (byť přerušené příměřím) nedošlo.⁸⁰ Obsah smlouvy a vyváženost práv a povinností v ní sice neprokazuje, zda byla smlouva vynucená nebo svobodná, nicméně to může indikovat.⁸¹ Ukrajina se tak v mírové smlouvě může vzdát části svého území nebo podle této smlouvy strpět zásah do své svrchovanosti, např. ve formě demilitarizace nebo neutrality. Ovšem Rusko musí za tento závazek nabídnout odpovídající protiplenění. Tímto plněním v žádném případě nemůže být pouhá garance nových státních hranic, závazek znovu na Ukrajinu nezaútočit ani povinnost odčinit způsobenou újmu. Takové povinnosti totiž Rusku beztak vyplývají z mezinárodního práva. Naopak může Rusko Ukrajině nabídnout jinou část svého území výměnou za vlastní územní zisky, dodávky zboží nebo další (např. finanční) plnění.⁸² Tak by závazek Ukrajiny k postoupení území nebo strpění zásahu do své svrchovanosti nebyl důsledkem silového donucení (*procured*), ale svobodné vůle vyměnit určitý materiální či politický statek za jiný; bude-li mít Ukrajina zájem.

⁷⁶ VILLIGER, Mark E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, s. 655, odst. 11.

⁷⁷ ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, s. 142–143.

⁷⁸ Srov. např. čl. 36 DARSIVA.

⁷⁹ ČEPELKA, Čestmír – ŠTURMA, Pavel. *Mezinárodní právo veřejné*, s. 142–143. Obdobně LE BOEUF, Romain. *Le Traité de Paix*, 475 an.

⁸⁰ Srov. VILLIGER, Mark E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, s. 645, odst. 11. Viz též pasáž „*The problem of the causal relation*“ v: Komentář k čl. 52 Vídeňské úmluvy. In: CORTEN, Olivier – KLEIN, Pierre (eds). *The Vienna Conventions on the Law of Treaties: Commentary*, odst. 24–28.

⁸¹ VILLIGER, Mark E. *Commentary on the 1969 Vienna Convention on the Law of Treaties*, s. 656, odst. 12.

⁸² I když dobrovolné odstoupení území nebývá časté, i k němu v dějinách docházelo. Např. Treaty Concerning the Cession of the Russian Possessions in North America by His Majesty the Emperor of All the Russians to the United States of America. Podepsána 30. 3. 1867. Library of Congress General Collections.

Z obdobných východisek vycházela Komise pro mezinárodní právo při úvahách, jak přistoupit k vynucené smlouvě: přijetí obsahu vynucené smlouvy nelze podle ní zajistit dodatečným souhlasem přinuceného státu. Naopak je potřeba zaručit, že souhlas napačeného státu bude svobodný – Komise za tímto účelem zmiňuje uzavření nové smlouvy se stejným obsahem, ale bez donucení.⁸³ Příměří a demilitarizace mohou posloužit totožnému účelu, tedy odstranění donucení. Formální indikací o absentujícím donucení potom může být spravedlivý obsah smlouvy, jak je uvedeno výše.

Při uzavírání mírové smlouvy lze doporučit i další kroky, které nejsou nezbytné, ale přispějí k její legitimitě. Zaprvé, využití některého z mechanismů pro řešení sporů pod záštitou OSN a postup podle doporučujících pravidel OSN (i při uzavírání předcházející dohody o příměří).⁸⁴ Zadruhé, zohlednění genderových aspektů v mírovém procesu, ať už zapojením žen do uzavírání mírové smlouvy nebo dostatečnou pozorností věnovanou genderovým dopadům ozbrojeného konfliktu.⁸⁵ Zatřetí, smlouva by mohla stanovit pravidla pro vyšetřování a trestání těch, kdo za války porušili humanitární právo a lidská práva na obou stranách,⁸⁶ případně závazek udělit amnestii těm, kteří se dopustili určitých jinak trestných činů (např. účasti v povstaleckém hnutí).⁸⁷ A konečně za čtvrté smlouva by mohla specifikovat pravidla pro navrácení věcí z okupovaných území a ujednání o platnosti či neplatnosti a odčinění právních aktů, které tam po dobu okupace proběhly. Tímto obecným krokem by došlo ke specifikaci závazku restituce dle čl. 35 DARSIIWA a principu *postliminia*, podle něhož se po skončení okupace na příslušné území obnovuje právní stav před ní a právní změny učiněné okupanty týkající se daného území pozbývají platnosti.⁸⁸

Závěr

Protiprávní válku na Ukrajině lze ukončit platnou mírovou smlouvou při splnění tří podmínek. Zaprvé bude jejím uzavření předcházet dohoda o příměří, kterou lze uzavřít bez ohledu na čl. 52 Vídeňské úmluvy. Příměří by mělo odstranit faktory přímého donucení: ukončit boje a zajistit demilitarizaci. Zadruhé mírová smlouva bude upravovat odčinění újmy, kterou způsobilo Rusko coby stát agresor svým jednáním. Zatřetí, Ukrajina jako poškozený stát může v mírové smlouvě souhlasit se zásahy do své územní celistvosti a svrchovanosti, nicméně musí jít o souhlas svobodný a tyto zásahy by mělo vyvážit náležitě protiplnění. Za toto plnění nelze považovat náhradu újmy podle předešlého bodu ani záruky dodržování práva v budoucnu.

⁸³ Komise pro mezinárodní právo. *Report on the Work of Its Eighteenth Session: Draft Articles on the Law of Treaties with Commentaries*, s. 247.

⁸⁴ Např. UN. Report of the Secretary-General. *The Rule of Law and Transitional Justice in Conflict and Post-Conflict Societies* UN Doc. S/2004/616. 23. 8. 2004; UN. Report of the Panel on United Nations Peace Operations (Brahimi Report) A/55/305-S/2000/809. 21. 8. 2000.

⁸⁵ Viz BELL, Christine – O'ROURKE, Catherine. *Peace Agreements or Pieces of Paper?*

⁸⁶ Viz BELL, Christine. *Peace Agreements and Human Rights*.

⁸⁷ Amnestie by se neměla týkat porušení lidských práv ani humanitárního práva. Pokud bude obsažena v mírové smlouvě a formulovaná při ukončení konfliktu, má podle výzkumu Dancyho naději přispět ke spravedlivějšímu uspořádání na území, kde probíhalo povstání (např. Luhanská či Doněcká oblast). Srov. DANCY, Geoff. *Deals with the Devil? Conflict Amnesties, Civil War, and Sustainable Peace*. *International Organization*. 2018, Vol. 72, No. 2, s. 387.

⁸⁸ WOLTAG, Johann-Christoph. *Postliminium*. In: *Max Planck Encyclopedias of International Law* [online]. [cit. 2023-07-07]. Dostupné z: <<https://opil.ouplaw.com/display/10.1093/law:epil/9780199231690/law-9780199231690-e378>>.

Vynutit si tento postup bude v případě Ruska a Ukrajiny obtížné. Bojující strany do této chvíle odmítly větší množství návrhů, jak by mohly podmínky uzavření míru vypadat. Například čínský mírový návrh⁸⁹ zdůrazňoval respekt k teritoriální suverenitě a požadoval okamžité příměří a obnovení vyjednávání. Avšak neřešil demilitarizaci obsazených území a fakticky by Ukrajině uložil neutralitu, čímž by jí zamezil ve svobodné volbě zahraničněpolitické orientace. Bez protiplnění. Návrh delegace afrických států akcentoval ukončení bojů a respekt ke státní suverenitě v rámci předválečných hranic, jak garantuje Charta OSN.⁹⁰ Naopak jiné návrhy, např. ten od brazilského prezidenta,⁹¹ požadovaly, aby se Ukrajina zřekla Krymu, avšak bez jasně daného protiplnění. A konečně, Indonésie⁹² navrhla vytvoření demilitarizované zóny; o osudu obsazených území by měla rozhodnout referenda pod dohledem OSN. Žádný z citovaných návrhů nezohledňoval všechna kritéria výše navržená pro to, aby mírová smlouva obstála jako platná. Byť se jednalo jen o politické návrhy podmínek míru, ne konkrétní právní návrhy mírové smlouvy, přesto ilustrují, nakolik je důležité připomínat, jaké právní podmínky by měla mírová smlouva naplnit.

Navíc, bude-li Rusko vojensky a politicky tlačeno k jednacímu stolu, vynasnaží se, aby obhájilo mírovou smlouvu formálně posvěcující jeho územní zisky. K tomu může využívat zejména argumenty uvedené v kapitolách dvě a tři tohoto článku a usilovat o to, aby se vyhnulo své reparační povinnosti i důsledkům čl. 52 Vídeňské úmluvy. Takový postoj je třeba odmítnout. Úleva oproti popsanému postupu by znamenala porušení zásady *ex injuria ius non oritur* a usmiřování s agresorem. „*At už bude výsledek pro Ukrajinu jakýkoli, Minsk II ukázal, že rychlá cesta k míru není nezbytně trvalá cesta k míru a ignorování čl. 52 Vídeňské úmluvy přináší vlastní rizika.*“⁹³ Jak bylo uvedeno výše, v případě mírové smlouvy se střetávají dvě hodnoty: rychlé a pragmatické ukončení konfliktu oproti spravedlivému ukončení konfliktu. I když výše nastíněný postup zohledňuje pragmatický pohled, stále preferuje hodnotu spravedlnosti nad rychlým a snadným ukončením bojů. Mír dosažený na úkor spravedlnosti totiž často dosáhne pramalého úspěchu.⁹⁴ A i pragmatismus přichází v úvahu právě tam, kde dopřeje poškozenému státu co největší prostor k rozhodování.

⁸⁹ Ministry of Foreign Affairs of People's Republic of China. China's Position on the Political Settlement of the Ukraine Crisis. In: *fmprc.gov.cn* [online]. 24. 2. 2023 [cit. 15. 7. 2023]. Dostupné z: <https://www.fmprc.gov.cn/eng/zxxx_662805/202302/t20230224_11030713.html>.

⁹⁰ South African President Presents 10-step Peace Plan in Kyiv. *The Kyiv Independent* [online]. 16. 6. 2023 [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <<https://kyivindependent.com/south-africas-president-presents-10-step-peace-plan-in-kyiv/>>.

⁹¹ Brazil's Lula Pitches "Peace Coalition" for Ukraine, But He Treads a Thin Line. *CNN* [online]. 24. 4. 2023 [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <<https://edition.cnn.com/2023/04/24/americas/brazil-lula-ukraine-peace-coalition-intl-latam/index.html>>.

⁹² Indonesia Proposes Demilitarised Zone, UN Referendum for Ukraine Peace Plan. *Reuters* [online]. 3. 6. 2023 [cit. 2023-07-15]. Dostupné z: <<https://www.reuters.com/world/indonesia-proposes-demilitarised-zone-un-referendum-ukraine-peace-plan-2023-06-03/>>.

⁹³ SCHMALENBACH, Kirsten – PRANTL, Alexander. *How to End an Illegal War?*. Překlad autor.

⁹⁴ BELL, Christine – O'ROURKE, Catherine. *Peace Agreements or Pieces of Paper?*, s. 980.

How to Conclude a Valid Peace Treaty for Ukraine?

Tomáš Bruner (<https://orcid.org/0000-0001-8575-6621>)

Abstract: According to the Vienna Convention on Law of Treaties, an international treaty is void, if its conclusion has been procured by the threat or use of force in violation of the principles of international law embodied in the UN Charter. The following article analyzes how to interpret this rule contained in art. 52 of the Vienna Convention in regard to a potential peace treaty concluded between Ukraine and Russia and ending the current conflict between them. The article tackles three different legal interpretations, how to accommodate such peace treaty with the art. 52 of the Vienna Convention. Firstly, the state damaged by the illegal use of force waives its right to claim the treaty void. Secondly, the art. 52 of the Vienna Convention, or the entire Vienna Convention, shall not be applicable on a peace treaty at all. Thirdly, the peace treaty shall be void, however the duties of the state-aggressor in it shall remain valid and unilaterally binding for the aggressor. The article argues in favor of a conclusion that none of these interpretations corresponds with currently valid international law. The condition resulting from the art. 52 of the Vienna Convention should be fulfilled if a valid peace treaty is to be concluded. The article emphasizes what are the factual circumstances that the international community must insist on and enforce for this purpose, otherwise the peace treaty could become a tool of military dictate of an aggressor.

Keywords: void Peace treaty, Vienna Convention on Law of Treaties, UN Charter